

RAWO KANONICZNE / CANON LAW

Ks. PIOTR MOZYRO

ZARZĄD ZWYCZAJNY I NADZWYCZAJNY DOBAMI PARAFIALNYMI – FUNKCJE I OBOWIĄZKI PROBOSZCZA

1. Zagadnienia wstępne

Dobra doczesne Kościoła stały się tytułem Księgi V Kodeksu Jana Pawła II z 1983 r. Kanonem wprowadzającym w powyższe zagadnienie jest kanon 1254 § 1, który stanowi: „Kościół katolicki na podstawie przyrodzonego prawa, niezależnie od władzy świeckiej, może dobra doczesne nabywać, posiadać, zarządzać nimi i alienować je, dla osiągnięcia właściwych sobie celów”¹. Powyższy kanon jest uzasadnieniem prawa Kościoła w odniesieniu do dóbr doczesnych, który stanowi fundament dalszych rozważań w kwestii zarządzania tymi dobrami. Warto zaznaczyć, że Kościół w swojej misji zawsze stawia na pierwszym miejscu realizację celów duchowych, jednakże wypełnienie owej misji w doczesnych warunkach wymaga zaangażowania środków materialnych.

Aby lepiej zrozumieć powyższą problematykę, warto przyrzeć się wyrażeniu „dobra doczesne”, przez które należy rozumieć rzeczy i prawa, które ogólnie określane są jako dobre m.in. dzięki temu, że pełnią funkcję służebną, a zarazem konieczną i istotną dla wzrostu osoby ludzkiej, jak też całej wspólnoty osób. Przymiotnik „doczesne” podkreśla, że dobra te pozostają do dyspozycji w ramach czasu, są one konieczne i mają służyć każdemu człowiekowi żyjącemu w określonym czasie i przestrzeni. Pojęcie „dobra doczesne” należy odnieść również do dóbr doczesnych funkcjonujących na płaszczyźnie parafialnej. Istotne jest także podkreślenie, że przymiotnik „doczesne” nie jest do końca – według prawa kościelnego – zamiennikiem słowa „materialny”. Człowiek bowiem w swojej egzystencji potrzebuje nie tylko dóbr materialnych, lecz także duchowych. Można zatem stwierdzić, że przymiotnik „doczesne” odsyła nas również do dóbr wiecznych, do tego, co wykracza poza przestrzeń i czas życia na ziemi. To właśnie

Ks. PIOTR MOZYRO – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-9765-7309>, e-mail: piotrekmozyro@gmail.com

¹ *Codex Iuris Canonici/ Kodeks Prawa Kanonicznego z 25.01.1983 r. po nowelizacji, stan prawny na dzień 18.05.2022 r.* (dalej: KPK), kan. 1254.

z tych założeń wynika inny zakres rozumienia instytucji prawa majątkowego świeckiego i kościelnego².

Dla potrzeb niniejszej pracy istotne jest wyjaśnienie pojęcia „zarządzanie”, które przez ustawodawcę kościelnego określane jest łacińskim zwrotem *administare*, co w języku polskim oznacza administrować, zarządzać³. Przedmiotem zarządzania są natomiast dobra doczesne, które zostały nabyte i są w posiadaniu Kościoła⁴. Zarządzanie dobrami wspólnoty Kościoła ustawodawca umieścił w tytule II księgi V Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. między prawem do nabywania a alienacją. Rozróżnienie tych pojęć jest niezmiernie istotne dla dalszych rozważań niniejszej pracy.

2. Urząd i obowiązki proboszcza w zarządzie dobrami doczesnymi parafii

Ustawodawca w kanonie 1255 określa podmioty zdolne do nabywania, posiadania, zarządzania i alienowania dóbr doczesnych, są nimi: Kościół powszechny, Stolica Apostolska, Kościoły partykularne, każda publiczna lub prywatna osoba prawna⁵. Wyliczenie to nie jest taksatywne, dlatego powyższy kanon obejmuje wszystkie kościelne osoby prawne ustanowione przez kompetentną władzę kościelną⁶. Warto jednak podkreślić, że mowa jest o osobach prawnych wyłącznie w kanonicznym porządku prawnym. Jeżeli mają one stać się cywilnymi osobami prawnymi, muszą zostać uznane przez prawo państwowe. W kontekście zarządzania dobrami doczesnymi, w tym także parafialnymi, jest to istotna kwestia, ponieważ administracja ta będzie opierać się na dwóch porządkach prawnych: kanonicznym i świeckim⁷.

Normy dotyczące osoby prawnej, jaką jest parafia, możemy odnaleźć w kanonie 515 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., który określa, iż jest to konkretna wspólnota wiernych, utworzona na sposób stały i powierzona proboszczowi pod władzą biskupa diecezjalnego. To właśnie biskup diecezjalny jest kompetentną władzą w Kościele zdolną do erygowania i znoszenia parafii oraz dokonywania w nich jakichkolwiek zmian i to po koniecznym wysłuchaniu rady kapłańskiej. Powyższy kanon stanowi, iż parafia erygowana zgodnie z prawem uzyskuje osobowość prawną już na mocy samego prawa⁸. Natomiast osobowość cywilnoprawną parafia uzyskuje według rozwiązań ustaw i/lub umów między-

² A. Domaszek, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, Warszawa 2020, s. 11–12.

³ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1, pod red. J. Krukowskiego, Poznań 2019, s. 49–50.

⁴ KPK, kan. 1259.

⁵ KPK, kan. 1255; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 10–11.

⁶ KPK, kan. 114 § 1.

⁷ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 11–13.

⁸ KPK, kan. 515; Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, 4 grudnia 1963, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, nr 42, s. 48–78.

narodowych. Akty prawne, które regulują tę kwestię w Polsce, to ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, jak również Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.⁹ Sprawne funkcjonowanie parafii, jak zostało zaznaczone wyżej, wymaga określenia funkcji i obowiązków zarządcy, opartego na dwóch systemach prawnych.

W kanonie 1279 została wyjaśniona kwestia reprezentacji publicznej osoby prawnej i zarządu jej dobrami. Zasadniczo zarząd dobrami doczesnymi przysługuje osobie fizycznej, która bezpośrednio rządzi osobą prawną, do której te dobra przynależą. Precyzując tę kwestię, warto zwrócić uwagę na użycie przez ustawodawcę przysłówka „bezpośrednio”, który odnosi się do władzy rządzenia i tym samym zaznacza wyraźnie, że to osoba fizyczna reprezentuje osobę prawną¹⁰. Parafia jest właśnie taką osobą prawną powierzoną proboszczowi, który sprawuje urząd zwyczajny i własny, reprezentuje parafię, jest za nią odpowiedzialny i jednocześnie zarządza jej dobrami doczesnymi, oczywiście przy zachowaniu prawa partykularnego w diecezji, regulaminów i statutów, jak również prawnych zwyczajów¹¹. Ustawodawca kościelny w kanonie 532 stanowi: „we wszystkich czynnościach prawnych proboszcz występuje w imieniu parafii, zgodnie z przepisami prawa; powinien dbać o to, by dobra parafii były zarządzane zgodnie z przepisami kan. 1281–1288”¹². Pamiętając o rozróżnieniu pojęć: „administracja”, „reprezentacja” i „władza”, można stwierdzić, że osoba i funkcja proboszcza łączy te terminy. Proboszcz, pełniąc swój urząd, administruje parafią i występuje w imieniu parafii, dlatego też do niego odnosi się kanon 1282, który stanowi, że każda osoba zarządzająca dobrami doczesnymi Kościoła jest zobowiązana pełnić swoje zadanie „w imieniu Kościoła, zgodnie z przepisami prawa”¹³. Warto zaznaczyć, że tak rozumiany zarządca dóbr nie jest właścicielem mienia kościelnego, ale tylko sumiennym administratorem majątku, który został mu powierzony wraz z urzędem proboszcza¹⁴.

Prawa i obowiązki proboszcza, który jest zarządcą dóbr kościelnych, zostały sprecyzowane przez ustawodawcę zarówno w ogólności, jak i w szczególności. Te pierwsze odnajdujemy w kanonach 1283–1284, natomiast te drugie w kanonach 1285–1289 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. Do obowiązków proboszcza należy zatem: staranne gospodarowanie, przekazywanie darowizn na cele pobożności albo miłości chrześcijańskiej z dóbr ruchomych, które nie należą do części majątku stałego, zawieranie umów o pracę zgodnie z przepisami prawa państwowego i zasadami określonymi przez Kościół, sporządzanie sprawozdań finansowych i przedkładanie ich ordynariuszowi miejsca,

⁹ A. Domaszek, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, s. 49–52.

¹⁰ KPK, kan. 1279; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 70–72.

¹¹ KPK, kan. 519.

¹² KPK, kan. 532.

¹³ KPK, kan. 1282.

¹⁴ A. Domaszek, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, s. 208–209; Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, <<https://episkopat.pl/instrukcja-kep-w-sprawie-zarzadzania-dobrami-doczesnymi-kosciola>, nr 3.2.>, dostęp: 11.05.2023.

przedstawianie także sprawozdań finansowych wiernym z dóbr ofiarowanych przez nich, wszczynanie sprawy i zawiązywanie sporu w państwowym sądzie za pisemną zgodą własnego ordynariusza oraz trwanie w przyjętej funkcji zarządcy, której proboszcz nie może porzucić samowolnie. Jeżeli jednak dopuściliby się samowolnego porzucenia, to zobowiązany jest do naprawienia wynikłej szkody. Do obowiązków wymienionych powyżej można dołączyć także treść kanonu 1280, który stanowi, że każda osoba prawna powinna posiadać własną radę do spraw ekonomicznych albo co najmniej dwóch doradców, którzy mają wspierać zarządcę, co jednoznacznie wskazuje, że proboszcz powinien powołać takie osoby i z nimi współpracować¹⁵.

Samo objęcie zarządu parafią, jeszcze przed rozpoczęciem wykonywania zadań, wiąże się z obowiązkiem złożenia przysięgi przed ordynariuszem lub jego delegatem. Proboszcz ma przysiąc, że „będzie dobrze i sumiennie zarządzać”¹⁶. Formalne objęcie parafii łączy się również ze sporządzeniem protokołu zdawczo-odbiorczego. Istotną częścią protokołu jest wykonanie szczegółowego spisu inwentarza. Powinien być on sporządzony lub zaktualizowany oraz podpisany jeszcze przed rozpoczęciem wykonywania zarządu dobrami parafialnymi. Ustawodawca stanowi, że każde dobro trzeba opisać szczegółowo i dokładnie. Kodeks przewiduje wykonanie dwóch egzemplarzy inwentarza. Jeden jest przechowywany w archiwum zarządu, natomiast drugi w archiwum kurii. Do obowiązku proboszcza należy dokonywanie aktualizacji w dokumencie i zgłaszanie zmian do kurii¹⁷.

Należy poczynić jeszcze pewne rozróżnienie między aktami zarządzania a alienacją. Zarządzanie dobrami doczesnymi kościelnej osoby prawnej ma na celu zachowanie dóbr i powiększenie ich wydajności – co można traktować jako pewne uogólnienie obowiązków osoby administrującej, natomiast alienacja jest aktem, który ma na celu przeniesienie prawa własności między podmiotami¹⁸. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. osobno odnosi się do zagadnienia alienacji w ramach III tytułu w Księdze V, natomiast zarząd zwyczajny i nadzwyczajny, jako dwa rodzaje aktów zarządzania w administrowaniu parafią, zostały określone w tytule II tej samej księgi. „Wynika to przede wszystkim już z samej natury alienacji, która [...] ma charakter wyjątkowy i jest odstępstwem od zasady, iż dobra kościelne nie powinny być zbywane, gdyż są ściśle związane z realizacją misji Kościoła, a przez to niejako wyłączone z użytku doczesnego i poświęcone Bogu”¹⁹.

¹⁵ Por. P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 49–51; KPK, kan. 1280–1289.

¹⁶ KPK, kan. 1283.

¹⁷ Zob. P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 81–83; KPK, kan. 1283; A. Domaszek, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, s. 211–221.

¹⁸ Zob. P. Kaleta, *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017, s. 201, 208–217; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 2016, s. 42–45.

¹⁹ Por. L. Świto, *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010, s. 101.

3. Zarząd zwyczajny dobrami parafialnymi

Zwyczajny zarząd proboszcza, który polega na realizowaniu codziennych czynności charakteryzujących się regularnością i powtarzalnością, zawiera w sobie szereg zróżnicowanych zadań. Oczywiście kwestią jest to, że nie wszystkie wskazania i obowiązki zarządcy będą szczegółowo opisane w instrukcjach i przepisach prawnych. W Kodeksie możemy odnaleźć ogólne zalecenie, które jest pewnym spoiwem łączącym wszelkie wskazania, zalecenia i nakazy, że „wszyscy zarządcy mają wypełniać swoje zadanie ze starannością dobrego gospodarza”²⁰. Ustawodawca, umieszczając tę ogólną zasadę zaznacza, że wypełnienie wszelkich zadań powinno być oparte na staranności dobrego gospodarza, czy też dobrego ojca rodziny – według właściwszego tłumaczenia z języka łacińskiego. Kryterium to wywodzi się jeszcze z prawa rzymskiego i podkreśla sumienność i odpowiedzialność ojca²¹. Proboszcz ma zatem troszczyć się i przewidywać różne możliwe konsekwencje oraz wydarzenia. Obowiązek pilnego zarządzania jest prawny i jednocześnie moralny. Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski również znacząco akcentuje zalecenie kodeksowe co do staranności administratora i łączy je z przypomnieniem, że nie jest on właścicielem dóbr doczesnych Kościoła, lecz tylko ich użytkownikiem i zarządcą²².

Kanon 1284 § 2 Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II jest pewnym zilustrowaniem przykładowych zadań wszystkich administratorów dóbr kościelnych, a co za tym idzie także proboszczów, w zakresie zwyczajnego zarządu z wyjątkiem kanonu 1284 § 2, pkt 6, w którym mamy do czynienia raczej z aktem nadzwyczajnego zarządu. Wydaje się zatem konieczne omówienie bardziej szczegółowe treści powyższego kanonu dla lepszego zrozumienia problematyki niniejszej pracy²³.

Ustawodawca w kanonie 1284 § 2, punkcie 1 stanowi, że rządcy powinni „czuwać, aby powierzone im dobra w żaden sposób nie przypadły albo nie doznały szkody, zawierając w tym celu w razie potrzeby odpowiednie umowy ubezpieczenia”²⁴. Z powyższej treści wynika istotne zobowiązanie, aby proboszczowie zabezpieczyli w skuteczny sposób powierzone im dobra doczesne, by nie zostały utracone, a ich stan nie pogorszony. Zabezpieczenie to ma być skuteczne przede wszystkim w wymiarze prawnym, a zatem należy zawrzeć odpowiednie ubezpieczenia majątkowe i ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej²⁵.

Kolejnym istotnym obowiązkiem wszystkich zarządców zawartym w punkcie 2 kanonu 1284 § 2 jest „troszczyć się, żeby własność dóbr kościelnych była

²⁰ KPK, kan. 1284 § 1.

²¹ Zob. P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 85.

²² Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, nr 3.2.

²³ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 85.

²⁴ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 1.

²⁵ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 85; *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, pod red. P. Majera, Kraków 2023, s. 774–775.

zabezpieczona środkami ważnymi w zakresie prawa państwowego”²⁶. Realizacji tego zadania dokonuje się środkami ważnymi w świetle przepisów prawa państwowego. Ma to kluczowe znaczenie w udowodnieniu prawa własności na forum prawa państwowego. W praktyce chodzi o to, aby precyzyjnie udokumentować odpowiednimi aktami nabycie wszelkich posiadanych dóbr kościelnych oraz dokonywać wszelkiej aktualizacji stanu faktycznego²⁷.

W punkcie 3 kanonu 1284 § 2 ustawodawca nakazuje: „przestrzegać przepisów zarówno prawa kanonicznego, jak i państwowego, albo wydanych przez fundatora, ofiarodawcę lub uprawnioną władzę, a zwłaszcza starać się, by Kościół nie poniósł szkody wskutek nieprzestrzegania ustaw państwowych”²⁸. W myśl powyższego zapisu proboszcz zobowiązany jest do przestrzegania przepisów prawa i to nie tylko prawa kościelnego. Istotne jest wskazanie przez ustawodawcę kolejności przestrzegania prawa, zaczynając, rzecz jasna, od prawa kanonicznego, jak też samo zaakcentowanie znaczenia ustaw państwowych. Warto podkreślić, że Stolica Apostolska uwrażliwia, aby biskupi zatroszczyli się o to, by nieprzestrzeganie ustaw państwowych nie stało się przyczyną poniesienia szkody materialnej. Z powyższego wysuwa się także istotny wniosek, że zarządcy parafii powinni posiadać szeroką znajomość prawa oraz pewne doświadczenie, aby nie dochodziło do istotnych zaniedbań i ewentualnych szkód²⁹.

W kolejnym punkcie 4 kanonu 1284 § 2 zarządcy zobowiązani są, aby „pobierać skrupulatnie i we właściwym czasie dochody z dóbr i należności, pobrane zaś przechowywać bezpiecznie i używać ich zgodnie z wolą fundatora albo przepisami prawa”³⁰. Nakaz tego kanonu nie dotyczy ofiar przekazywanych przez wiernych, ale egzekwowania zapłaty od podmiotów, które mają zobowiązania na rzecz parafii. Zobowiązania te mogą pochodzić np. z tytułu wynajmu pomieszczeń należących do parafii bądź też dzierżawy gruntów. Zgromadzone środki powinny być zdeponowane na rachunku bankowym i używane według przepisów prawa³¹.

W punkcie 5 kanonu 1284 § 2 ustawodawca nakazuje „wypłacać w ustalonych terminach odsetki należne z tytułu pożyczki lub zastawu, czuwając nad odpowiednim zwrotem kwoty głównej”³². Powyższy przepis zaadresowany jest do zarządców dóbr kościelnych, w tym także proboszczów, którzy zaciągnęli długi w instytucjach finansowych, aby sumiennie spłacali zaciągnięte zobowiązania finansowe. Najczęściej będą to pożyczki albo kredyty hipoteczne³³.

²⁶ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 2.

²⁷ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 86.

²⁸ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 3.

²⁹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 44; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 86.

³⁰ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 4.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, nr 3.3; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 86; A. Domaszk, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, s. 232–234.

³² KPK, kan. 1284 § 2, pkt 5.

³³ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 86–87.

W punkcie 7 kanonu 1284 § 2 ustawodawca zawarł kolejne zobowiązanie, że każdy zarządca osoby prawnej powinien „mieć należycie prowadzone księgi przychodów i rozchodów”³⁴. Powyższy nakaz wynika z ogólnej zasady, że należy prowadzić księgi rozrachunkowe. Praktyka ta znacząco wpływa na posiadaną wiedzę zarządcy o aktualnym stanie ekonomicznym osoby prawnej – parafii, pozwala trafniej podejmować decyzje, umożliwia rzetelne przygotowanie rocznego sprawozdania. Sumiennie prowadzone księgi przychodów i rozchodów sprzyjają również transparentności w kwestii zarządu dobrami kościelnymi, co szczególnie w dzisiejszych czasach, wpływa na zaufanie wiernych do swojego proboszcza³⁵.

W punkcie 8 kanonu 1284 § 2 czytamy, że zarządca ma „pod koniec każdego roku sporządzić sprawozdanie z zarządu”³⁶. Sprawozdanie to powinno zawierać informację o przychodach i rozchodach, różnych inwestycjach oraz zaciągniętych długach. Wątpliwości budzi fakt, że ustawodawca nie określa, komu należy przedstawić to sprawozdanie. W literaturze kanonistycznej znajdujemy informację, że jeżeli zarządcą jest np. proboszcz, to powinien sprawozdanie przedstawić swoim parafianom. Taką interpretację kanonu potwierdza Stolica Apostolska, która zobowiązuje proboszczów do składania sprawozdania swoim parafianom pod koniec każdego roku kalendarzowego, jak i po zakończeniu różnych inwestycji. Podobnie tę kwestię rozstrzyga II Polski Synod Plenarny, który stanowi, że sprawozdawczość jest niezmiernie istotna w budowaniu zaufania we wspólnocie Kościoła³⁷.

W punkcie 9, ostatnim zawartym w kanonie 1284 § 2, czytamy, że należy „dokumenty i świadectwa, na których opierają się prawa Kościoła albo instytucji do majątku, należycie porządkować i przechowywać w odpowiednim i stosownym archiwum oraz ich strzec; uwierzytelnione zaś ich odpisy, gdy można to bez trudności uczynić, złożyć w archiwum kurii”³⁸. Powyższy zapis nie wzbudza raczej żadnych wątpliwości w interpretacji; można też stwierdzić, że sumienne wypełnienie tego nakazu powinno być rzeczą oczywistą dla każdego rządcy dóbr kościelnych, w tym także proboszczów.

Warto wspomnieć także o § 3 kanonu 1284, w którym to ustawodawca usilnie zaleca, by zarządcy każdego roku sporządzali zestawienie przewidywanych wydatków i przychodów; nie jest ono zatem obowiązkiem, lecz zaleceniem. Natomiast prawo partykularne może nakazać przygotowanie rocznego budżetu, jak i też określić sposób jego wykonania³⁹.

Podsumowując wyżej wymienione obowiązki zarządców osób prawnych, należy zaznaczyć, że kanon 1284 § 2 nie wyczerpuje całej problematyki zarządu zwyczajnego proboszczów, a zatem nie ma charakteru taksatywnego, co jest raczej

³⁴ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 7.

³⁵ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 88.

³⁶ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 8.

³⁷ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 88–89; II Polski Synod Plenarny, *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego*, <<https://kosciol.wiara.pl/doc/1334405.II-Polski-Synod-Plenarny-nr-56>>, dostęp: 15.05.2023.

³⁸ KPK, kan. 1284 § 2, pkt 9.

³⁹ A. Domasz, *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, s. 253–259; KPK, kan. 1284 § 3.

sprawą oczywistą, patrząc na bogactwo sytuacji życiowych i wciąż zmieniających się uwarunkowań prawnych i społecznych. Rozważając kwestie administracji proboszczów dobrami parafialnymi, należy też mieć na uwadze inne, bardziej szczegółowe przepisy zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. oraz w ustawodawstwie pozakodeksowym, które również mieszczą się w zakresie zarządu zwyczajnego parafia.

4. Zarząd nadzwyczajny dobrami parafialnymi

Prawodawca posługuje się pojęciem zarządu nadzwyczajnego, jednak nie podaje jego dokładnej definicji. W literaturze kanonistycznej odnajdujemy pewne próby wyjaśnienia tych aktów administracji, aczkolwiek nie są one jednoznaczne. Najogólniej rzecz ujmując, można określić, że akty nadzwyczajnego zarządzania mogą prowadzić do zmian w posiadaniu dóbr kościelnych. Czyniąc pewne rozróżnienie, należy stwierdzić, że akty zarządu zwyczajnego zasadniczo zmierzają do zachowania dóbr doczesnych, a nadzwyczajnego mogą wprowadzać istotne zmiany w zakresie tych dóbr⁴⁰.

Ustawodawca pojęcia „aktu nadzwyczajnego zarządzania” użył tylko raz w kanonie 1277 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., który odnosi się do dóbr doczesnych należących do diecezji⁴¹. Natomiast w kanonie 1281 § 1–2 nie użyto określenia czynności nadzwyczajnego zarządu, lecz mowa jest o czynnościach, które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządu⁴². Kanon 1281 w odróżnieniu od kanonu 1277 odnosi się do dóbr kościelnych, należących do osób prawnych podległych władzy biskupa diecezjalnego. Mowa jest zatem o tych samych aktach nadzwyczajnego zarządzania, lecz odnoszących się do dwóch publicznych osób prawnych. Można zatem wyprowadzić pewną ogólną definicję czynności nadzwyczajnego zarządu jako działań prawnych wykonywanych na dobrach kościelnych, które przekraczają sposób i granice zwyczajnego zarządu⁴³.

Z powyższych rozważań wynika, że w odniesieniu do aktów zarządu nadzwyczajnego proboszcza administrującego publiczną osobą prawną – parafią – będzie miał zastosowanie zasadniczo przepis kanonu 1281 Kodeksu Prawa Kanonicznego⁴⁴. W kanonie tym ustawodawca stanowi, że „przy zachowaniu w mocy przepisów statutu, zarządcy nieważnie wykonują czynności, które przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządu, jeżeli nie uzyskali wcześniej pisemnego upoważnienia od ordynariusza”⁴⁵. Zastosowano tutaj dwa kryteria

⁴⁰ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, s. 42–43; S. Dubiel, *Akty nadzwyczajnego zarządzania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2015, nr 4, s. 113–114.

⁴¹ KPK, kan. 1277.

⁴² KPK, kan. 1281 § 1–2.

⁴³ S. Dubiel, *Akty nadzwyczajnego zarządzania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 118–119.

⁴⁴ KPK, kan. 1281 § 1–3.

⁴⁵ KPK, kan. 1281 § 1.

dla określenia czynności nadzwyczajnych zarządu: pierwsze – dotyczące granic nadzwyczajnego zarządu i drugie – sposobu jego wykonania, czyli uzyskania od ordynariusza pisemnego upoważnienia. Warto jednak podkreślić, że cała procedura dokonuje się w poszanowaniu przepisów statutów. Proboszcz zatem nie może ważnie dokonywać aktów zarządu nadzwyczajnego, jeżeli nie uzyska wcześniej odpowiedniego upoważnienia ordynariusza. Mając na uwadze kanon 37, w myśl którego akty administracyjne co do zakresu zewnętrznego powinny być wydane na piśmie, należy jednoznacznie stwierdzić, że upoważnienie nie może być wydane ustnie, lecz tylko w formie pisemnej⁴⁶. W tym miejscu pojawia się jednak bardzo istotny problem, który wymaga rozstrzygnięcia – kiedy proboszcz przekracza granice zwykłego zarządu?⁴⁷

W myśl kanonu 1281 § 2, to właśnie statuty powinny sprecyzować, które czynności przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządu, natomiast jeśli statuty tej kwestii nie regulują, to do biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii diecezjalnej rady do spraw ekonomicznych, należy określenie tych czynności w odniesieniu do podległych mu osób prawnych. Ustawodawca odwołuje się tu do statutów publicznych osób prawnych. W tym miejscu pojawiają się kolejne wątpliwości, ponieważ nie wszystkie publiczne osoby prawne posiadają własne statuty. Parafie, które uzyskują osobowość prawną na mocy prawa, nie posiadają własnych statutów. Jeżeli zatem osoba prawna nie ma własnych statutów albo nie regulują one czynności nadzwyczajnego zarządu, to biskup diecezjalny powinien sprecyzować tego rodzaju akty dla podległych mu osób prawnych, wydając zgodnie z prawem odpowiedni dekret ogólny⁴⁸.

Określenie aktów nadzwyczajnego zarządzania nie jest rzeczą prostą, dlatego mogą pojawić się wątpliwości, które czynności przekraczają granice i sposób zwyczajnego zarządu. W literaturze kanonistycznej odnajdujemy kryteria teoretyczne, które pomagają rozstrzygnąć kwestie aktów nadzwyczajnego zarządzania. Takim kryterium m.in. jest: ilość zaangażowanych pieniędzy, ryzyko ich utracenia, wpływ transakcji na obecny stan majątkowy, złożoność i specyfika transakcji, przewidywana stopa zwrotu finansowych nakładów, wartość rzeczy, czas wykonania, czy też niepewność wyników gospodarczych. Przedstawione wyżej kryteria nie stanowią kompletnej listy przesłanek. Najważniejszym kryterium jednak jest stan majątkowy osoby prawnej, co do której akt zarządu jest dokonywany⁴⁹. Warto wymienić kilka aktów nadzwyczajnego zarządu, które zostały określone w prawie powszechnym, należą do nich m.in.: odmowa przyjęcia ofiar w sprawach większej wagi lub z poważnej przyczyny⁵⁰, przyjęcie ofiar obciążonych poleceniem lub warunkiem⁵¹, ulokowanie

⁴⁶ KPK, kan. 37.

⁴⁷ P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 76–77; S. Dubiel, *Akty nadzwyczajnego zarządzania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 119.

⁴⁸ KPK, kan. 1281 § 2; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 77–78.

⁴⁹ S. Dubiel, *Akty nadzwyczajnego zarządzania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, s. 119–120; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 78.

⁵⁰ KPK, kan. 1267 § 2.

⁵¹ Tamże.

środków finansowych na korzyść osoby prawnej⁵², wszczęcie sprawy lub zawiązanie sporu w sądzie państwowym⁵³.

Istotną kwestią, określoną przez ustawodawcę w kanonie 1281 § 3, jest odpowiedzialność za akty nadzwyczajnego zarządzania. Powyższy kanon tę kwestię reguluje w zależności od tego, czy akt zarządu jest nieważny, czy dokonany niezgodnie z prawem. Co do zasady, kościelna osoba prawna nie ponosi odpowiedzialności za nieważnie podjęte czynności prawne. W przypadku nieważnych czynności prawnych dokonanych przez proboszcza odpowiedzialność za nie ponosi sam proboszcz. Wyjątkiem jest ewentualna korzyść, co oznacza, że osoba prawna będzie odpowiadać za czynności podjęte nieważnie proporcjonalnie do pozyskanych korzyści. W przypadku, kiedy czynność prawna została dokonana przez proboszcza niezgodnie z prawem, lecz ważnie, to kościelna osoba prawna będzie za te czynności odpowiadać. Ustawodawca przewiduje też możliwość wniesienia skargi lub rekursu przeciwko zarządcom, którzy wyrządzili szkodę kościelnej osobie prawnej⁵⁴.

5. Podsumowanie

Podjmując problematykę zarządu dóbr doczesnych osoby prawnej, jaką jest parafia, dość szybko można dojść do wniosku, że jest ona płaszczyzną spotkania i przenikania się dwóch systemów prawnych: kościelnego i świeckiego. Wynika to rzecz jasna z podwójnej podmiotowości parafii w porządku kanonicznym i państwowym. To oczywiście znacząco wpływa na wzajemne relacje tych systemów prawnych, ale jeszcze bardziej na funkcje i obowiązki proboszcza parafii. W praktyce oznacza to, że proboszcz powinien dość dobrze znać i praktycznie poruszać się zarówno na płaszczyźnie prawa kanonicznego, jak też państwowego. Jest to niezmiernie ważne choćby przy zatrudnianiu pracowników parafii, administracji cmentarza, zawieraniu umów ubezpieczeń, czy choćby załatwianiu wszelkich innych spraw, które mogą znacząco wpłynąć pośrednio bądź bezpośrednio na dobra parafii. Ustawodawca kościelny, choć daje proboszczowi dość znaczną swobodę działania, to jednak stosuje pewne ograniczenia, które są formą zabezpieczenia dóbr parafii, dlatego też akty zarządzania dzielimy na zwyczajne, można rzec – codzienne i powtarzalne, jak też nadzwyczajne, które łączą się z inną procedurą działania, zakładającą pewną formę kontroli władzy zwierzchniej. Należy zaznaczyć, że stosowanie tych zasad, przynajmniej w teorii, wydaje się dość proste, jednak w praktyce już takie nie jest. Kodeks Prawa Kanonicznego zawiera, zgodnie ze swoją naturą, normy o charakterze ogólnym i abstrakcyjnym, większość przepisów odnośnie do zarządu parafią to normy, które są adresowane do wszelkich innych kościelnych osób prawnych. W związku z tym rodzą się wątpliwości i problemy w stosowaniu tych przepisów.

⁵² KPK, kan. 1284 § 2, pkt 6.

⁵³ KPK, kan. 1288.

⁵⁴ KPK, kan. 1281 § 3; P. Kaleta, *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, s. 79.

Dobrym przykładem może być choćby problem wyznaczenia granicy między zarządaniem zwyczajnym i nadzwyczajnym, czy też kwestia istnienia statutów osób prawnych. Z pomocą mogłyby przyjść statuty synodów diecezjalnych, jednakże w znaczącej większości nie zawierają one uszczegółowienia bądź wyjaśnienia, ale raczej cytują normy powszechne. To wszystko może wywoływać pewne trudności w praktycznym stosowaniu norm prawnych. Warto też zaznaczyć, że trudności mogą pojawić się również w stosowaniu przepisów państwowych, których mnogość może przytłaczać nawet najlepiej wykwalifikowanych znawców prawa. Inną bardzo ważną kwestią jest podkreślenie, że parafia jako osobowość prawna nie jest zwykłą osobowością prawną, która ma gromadzić i pomnażać dobra doczesne. Cel główny jest zupełnie inny – duchowy, a wszelkie działania mają być tylko środkiem do jego osiągnięcia. To oczywiście stawia zupełnie inne akcenty w urzędzie proboszcza, który ma być bardziej duszpasterzem niż administratorem. Wielość problemów, które pojawiają się w niniejszej pracy, zmusza do refleksji, że temat podjętego zagadnienia jest kwestią otwartą do dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- Domaszk A., *Zarządzanie dobrami doczesnymi parafii*, Warszawa 2020.
- Dubiel S., *Akty nadzwyczajnego zarządzania w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2015, nr 4, s. 113–131.
- [Drugiej] II Polski Synod Plenarny, *Kościół wobec życia społeczno-gospodarczego*, <<https://kosciol.wiara.pl/doc/1334405.II-Polski-Synod-Plenarny>, nr 56>, dostęp: 15.05.2023.
- Kaleta P., *Księga V. Dobra doczesne Kościoła*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. IV/1, pod red. J. Krukowskiego, Poznań 2019.
- Kaleta P., *Prawne aspekty zarządzania dobrami kościelnymi*, Lublin 2017.
- Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 r., stan prawny na dzień 18.05.2022 r.*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 2022.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, pod red. P. Majera, Kraków 2023.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła*, <<https://episkopat.pl/instrukcja-kep-w-sprawie-zarzadzania-dobrami-doczesnymi-kosciola>, nr 3.2.>, dostęp: 11.05.2023.
- Pawluk T., *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 2016.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja o liturgii świętej Sacrosanctum Concilium*, 4 grudnia 1963, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.
- Świto L., *Alienacja majątku kościelnego w diecezjach rzymskokatolickich w Polsce*, Olsztyn 2010.

ORDINARY AND EXTRAORDINARY ADMINISTRATION OF PARISH GOODS – FUNCTIONS AND DUTIES OF THE PARISH PRIEST

SUMMARY

The subject of the article is to present the issues related to the ordinary and extraordinary administration of parish goods, with particular emphasis on the functions and duties of the parish priest. The primary source for these considerations is the Code of Canon Law of Pope John Paul II, promulgated in 1983, with amendments up to 2022, specifically canons 1254 to 1289.

The starting point for these deliberations is the delineation of the office of the parish priest and his responsibilities in the administration of the parish as a public juridical person. Canon 1279 clarifies the issue of the public representation of a juridical person and the administration of its temporal goods. The administration of the material goods of the parish is closely linked to the office of the parish priest, who, by virtue of canon 532, assumes the right and duty to represent the parish and simultaneously manage its resources.

Ecclesiastical legislators grant parish priests significant freedom in the administration of the parish; however, this autonomy is not without oversight and limitations. Consequently, within ecclesiastical legislation, a distinction is made between the ordinary and extraordinary administration of temporal goods. This distinction, although necessary, is not entirely clear and may raise many doubts as to whether we are dealing with ordinary or extraordinary administration. It is therefore essential to differentiate between these two types of administration and provide specific examples derived from the provisions of the code, as this leads to the application of different procedural actions.

KEYWORDS: parish temporal goods, office and functions of the parish priest, ordinary and extraordinary administration